

ÎN LEGĂTURĂ CU LOCALIZAREA SCIȚILOR TOMITANI CONSEMNAȚI DE WALAFRIDUS STRABO

Mihai Ovidiu CĂȚOI

Localizarea geografică a sciților tomitani menționați de Walafridus Strabo la mijlocul sec. IX în lucrarea sa *Liber de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum*, constituie în zilele noastre o problemă încă deschisă în istoriografia balcano-pontică. În ultima vreme, Nelu Zugravu a readus subiectul în discuție, exprimându-și rezerve privind prezența acestora în Dobrogea, prezență pe care alți cercetători o acceptaseră, profesorul ieșean încercând să demonstreze prin trei argumente că în pasajul respectiv Walafridus se referă la goții din sud-vestul Crimeei și la coasta occidentală a Bosforului cimmerian. În studiul de față noi am analizat aceste argumente în ordinea inversă a prezentării lor.

Al treilea argument invocat de N. Zugravu este fragmentul din *Vita Constantini*, XVI unde se relatează că apostolul slavilor Constantin/Cyrl a fost chemat să-și justifice gestul de a fi tradus Liturgia și cărțile de slujbă în slavă. Menționarea goților printre popoarele care aveau cărți de slujbă în propria limbă i-a oferit lui N. Zugravu un argument suficient pentru a-i identifica cu sciții tomitani. Folosirea mai multor limbi în cultul creștin în partea orientală a Imperiului nu era o noutate la Constantinopol, exemplul cel mai apropiat de capitală fiind cel al bessilor.

Menționarea goților în *Vita Constantini* și identificarea lor cu goții tetraxiți este valabilă în cazul surprins de N. Zugravu, dar nu implică absența unui grup germanic danubian. Constantin/Cyrl nu face decât să prezinte atitudinea curții bizantine cu privire la predicarea cuvântului lui Dumnezeu în limbile diverselor popoare. Practic, în întregime, capitolul XVI din *Vita Constantini* reprezintă concepția și argumentația constantinopolitană cu privire la folosirea limbilor diverselor popoare în cultul creștin.

În ceea ce privește afirmația lui Walafridus, autorul occidental nu se referă la diverse populații care folosesc propria limbă în cult, ci la grupurile germanice din zona scitică (*Scytharum gentes*) dintre care în mod special tomitanii (*maxime Tomitanos*) păstrează cărțile și folosesc limba germanică în cult. După părerea noastră, distincția este accentuată prin folosirea adverbului *maxime*, care îi distinge pe sciții tomitani de alte grupuri de sciți germanici aflate în zona circum-pontică la mijlocul sec. IX.

În acest context s-a pus problema funcționării unui Tomis care putea să ofere o identitate regiunii și locuitorilor din jurul său la această dată. N. Zugravu

a luat în calcul existența unui Tomis în Crimeea, atestat de Theophanes și de patriarhul Nichifor. Pe de altă parte, după analiza făcută de Vasilika Zaimova Tupkova manuscrisului Vaticanus 154/XII/b, în loc de εἰς Τομίυ, ar apărea εἰς στόμιυ (= strâmtoare) și concluzia este că n-ar fi vorba de un oraș/așezare Tomis/Tomin în zona nord-pontică, ci de strâmtoarea Kerci. În același timp, absența unui Tomis în Crimeea nu implică inexistența Tomisului în Dobrogea. Dacă urmăm logica generată de confuzie, ar trebui să acceptăm că în perioada dintre 814-820, când Teophanes și Nichifor își finalizează Cronicile, un copist ar fi înlocuit din greșeală forma εἰς στόμιυ prin εἰς Τομίυ, în ambele lucrări, și că Walafrius a preluat o astfel de variantă coruptă și a folosit-o sub forma Tomitanos. În ce ne privește, noi considerăm că varianta Tomitanos nu are o origine livrescă, căci traiectul informației, în forma coruptă ar fi prea complicat, avându-se în vedere răstimpul foarte scurt până la redactarea spre 841 a cărții lui Walafrius.

Nu este exclus ca eroarea apărută și generalizată în variantele grecești să fi fost provocată tocmai de existența Tomisului din Dobrogea, de legăturile pe care autoritățile de la Constantinopol le întrețineau cu creștinii din această zonă și ca ea să fi fost făcută chiar de patriarhul Nichifor care s-a folosit de opera lui Theophanes.

În ceea ce privește *al doilea argument* avansat de N. Zugravu, faptul că în secolele IV-VI, în jurul Tomisului, nu sunt atestați goți arieni, considerăm că nu poate fi exclusă posibilitatea ca, în împrejurările tulburi din sec. VII, în contextul instalării masive a slavilor la sud de Dunăre, Gothi minores evocați de Iordanes, să fi fost împinși spre zona tomitană. Deplasarea lor cca. 300 km în direcția NE nu este atât de imposibilă și legătura dintre Gothi minores și sciții tomitani ar putea fi reală, din moment ce ultimii folosesc în cult cărți traduse de înaintașii lor în limba germană, dar cu erori specifice ereziei ariene. În acest context, dacă Walafrius se referă la goții tetraxites ar trebui stabilit dacă și în ce împrejurări aceștia au primit arianismul în Crimeea.

Primul argument invocat de N. Zugravu este ca « etnonimul Scythi nu este decât un clișeu istoriografic de veche tradiție, care nu are nimic de-a face cu realitatea etnică și politică din fosta provincie Scythia Minor, el fiind împrumutat din tradiția agiografică occidentală (Hieronymus, Paulus Orosius, Cassiodorus, Iordanes, Isidor din Sevilla) ».

Este adevărat că avem de-a face cu informații pur livrești, faptul fiind clar prezentat chiar de autor, prin expresiile « ut historiae testantur ». « Clișeul istoriografic » întâmpină în schimb mari dificultăți în momentul în care trebuie să explice știrile aflate de la *fideliū fratrum* care aduc informații la zi (*adhuc, hactenus*).

În acest context, am adus în discuție sursele folosite de Walafridus, considerând că din Istorie autorul le cunoștea numele (sciți, goți, geți), cunoștea faptul că aceste populații au servit în armata romană și că în aceste împrejurări au fost evanghelizate de misionari de limbă greacă și latină, că predecesorii lor au tradus cărțile divine în limba lor etc. Ceea ce autorul occidental nu putea afla din istorii, ci numai de la frații de încredere sunt detaliile esențiale care fac diferența acestei relatări și, care subliniază de fiecare dată aducerea la zi a informației (*adhuc, hactenus*); sursele se datorează carierei sale de om educat în mânăstirile de la Reichenau și Fulda și de apropiat al casei regale a lui Ludovic cel Pios.

Ca să dovedim că sciții tomitani pot fi localizați în Dobrogea, noi am demonstrat că :

- I) numele de sciți nu este un simplu calc livresc, ci, în prima jumătate a sec. IX, era folosit de bizantini pentru a desemna o realitate etnică concretă : bulgarii (cf. Genesios, Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Theodor Studitul) ;
- II) între autoritățile eclesiastice de la Constantinopol și creștinii din zona danubiano-pontică existau legături reale (Synaxarul și Canonul sfinților din Mineul zilei de 23 ianuarie, unde apar detalii cu privire la soarta deportaților din Adrianopol din 813, martirizați în contextul intensificării conflictului ideologic religios dintre Bizanț și Bulgaria).

În concluzie, considerăm că nimic nu se opune localizării sciților tomitani, citați de Walafridus Strabo, în regiunea centrală a vechii provincii imperiale Scythia Minor, chiar dacă până acum suportul arheologic este deficitar. Ceea ce trebuie subliniat în acest caz nu este atât prezența lor în zona din jurul vechiului centru metropolitan Tomis, cât faptul că ei și-au păstrat identitatea etnică și religioasă într-o perioadă pentru care cercetătorul modern nu deține suficiente informații. Simpla mențiune a *quasdam Scytharum gentes maxime Tomitanos*, care utilizează în slujbele religioase cărți pe care le aveau de mai multe secole, de a căror existență autorul află de la niște frați vrednici de crezare (*fideliū fratrum didicimus*), devine un argument foarte solid al continuității creștine în vechiul ținut imperial ocupat de slavi și de bulgari, ținând cont de nivelul redus al informațiilor despre acest subiect.

Păstrarea limbii și a cărților de cult așa cum le-au tradus erudiții lor predecesori atestă că acest grup a avut și a menținut instituții interne capabile să copieze aceste cărți, să transmită învățăturile și să celebreze cultul divin. La fel de important este și faptul că regruparea goților – care după părerea mea sunt urmașii acestor Gothi minores – în jurul vechiului

sediu ecleziastic de la Tomis poate fi un argument al supraviețuirii centrului ecleziac până la această dată. Acești sciți tomitani reprezintă un exemplu bun de adaptare și supraviețuire a structurilor creștine antice în condițiile destrămării autorității bizantine, administrative și ecleziastice, la Dunărea de Jos, începând cu secolul VII. Nu este exclus ca în procesul creștinării Bulgariei să fie inclusă nu numai o acțiune declanșată ex *nihilo* față de câteva grupări, ci, unde era cazul, și reformarea unor structuri ecleziastice antice încă existente.